

UDK:341.91:17.023.36](497.11)
Bibliid 1451-3188, 12 (2013)
Год XII, бр. 45–46, стр. 284–301
Изворни научни рад

Ана ЈОВАШЕВИЋ¹

МЕЂУНАРОДНИ И ЕВРОПСКИ СТАНДАРДИ О ЗАШТИТИ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА И СТАЊЕ У СРБИЈИ

ABSTRACT

In the year 2010, National parliament of Republic of Serbia has ratified two importance conventions: UNESCO Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage from 2003 and Convention of Council of Europe of the value of cultural heritage for society from 2005. In these conventions have defined notion, contents, characteristics and role of intangible cultural heritage for people civilization and its way, proceeding and conditions of preserve and system of protection. In this way our state organs are obliging to bring new laws for establish of international standards in cultural field to law and social system of Republic of Serbia. In this paper the author has analysed these international conventions, its solutions and system of international and national law protection to cultural heritage and Serbia's Code of culture from 2009 and harmonization these solutions with international conventions and its standards.

Key words: international community, convention, intangible cultural heritage, preserve, protection, Serbia, organs

1) УВОД

Током 2010. године Република Србија је испуњавајући своје међународне обавезе у процесу придруживања Европској унији учинила даљи корак у области обезбеђења ефикасне, квалитетне и законите заштите и очувања културног наслеђа. Наиме, Народна скупштина Републике Србије је на истој седници ратификовала два изузетно значајна

¹ Ана Јовашевић М.А., Institut fur Kultur und Medien management, Freie Universitat, Berlin. Електронска адреса: ana.jovasevic@gmail.com.

међународна документа из ове области. То су: 1) Конвенција ОУН о очувању нематеријалног културног наслеђа коју је 2003. године усвојила Организација уједињених нација за образовање, науку и културу (UNESCO),² и 2) Оквирну конвенцију Савета Европе о вредности културног наслеђа за друштво која је иначе усвојена у Фару 27. октобра 2005. године³. На тај начин се ствара солидна основа да се употпуни постојећи систем регистрације, очувања, унапређења и заштите културног наслеђа успостављен са више различитих међународних докумената ове европске регионалне организације као што су: 1) Европска културна конвенција из 1954. године, 2) Конвенција о заштити архитектонског наслеђа Европе из 1985. године, 3) Европска конвенција о заштити археолошког наслеђа из 1992. године и 4) Европска конвенција о пределу из 2000. године.⁴

Прокламовани циљеви ових конвенција се подударaju у великој мери. Тако је приликом доношења Конвенције ОУН са универзалним значењем и применом истакнуто да су то следећи циљеви: 1) очување нематеријалног културног наслеђа, 2) поштовање нематеријалног културног наслеђа заједница, група и појединаца, 3) подизање нивоа свести на локалном, националном и међународном нивоу о значају нематеријалног културног наслеђа и његовог узајамног уважавања и 4) обезбеђивање међународне сарадње и помоћи у обезбеђењу и заштити нематеријалног културног наслеђа без обзира коме оно припада. Генерална конференција Организације уједињених нација за образовање, науку и културу (UNESCO)⁵ у Паризу октобра 2003. године на свом 32. заседању усвојила је наведену конвенцију у којој успоставља систем међународних стандарда у области очувања нематеријалног културног наслеђа, имајући првенствено у виду постојеће међународноправне инструменте у области људских права⁶, а посебно Универзалну декларацију о људским правима из 1948. године, Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима из 1966. године и

² Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори број 1/2010.

³ Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори број 1/2010.

⁴ Бранимир Стојковић, *Културна политика европске интеграције*, Институт за европске студије, Београд, 1995. године, стр. 45–49.

⁵ Више: *UNESCO Yearbook on peace and conflict studies*, Greenwood Press, Paris, 1986. године.

⁶ V.Lenart, *Education and human rights*, Special issue, Hamburg, 2002. године, стр. 78–81.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима из 1966. године. С обзиром на значај нематеријалног културног наслеђа као главног покретача културне разноликости и гаранта одрживог развоја, као што је наглашено у Препоруци UNESCO-а за очување традиционалне културе и фолклора из 1989. године, у Универзалној декларацији UNESCO-а о културној разноликости из 2001. године и у Декларацији из Истанбула из 2002. године која је усвојена на трећем Округлом столу министара културе.⁷ На сличан начин поступа и Оквирна европска конвенција. Она је, наиме, донета како би се остварили циљеви који су одређени као постигнути ниво сагласности држава чланица ове регионалне европске организације о следећим питањима: 1) признавање да је право на културно наслеђе неодвојиво од права на учешће у културном животу, као што је то већ раније утврђено у Универзалној декларацији ОУН о људским правима (из 1948. године), 2) признавање појединачне и колективне одговорности према културном наслеђу као заједничкој баштини целокупног људског рода, 3) наглашавање да је крајњи циљ очување културног наслеђа и његова одржива намена за људски развој и квалитет живота и 4) предузимање неопходних корака за примену одредаба ове конвенције у погледу: а) улоге културног наслеђа у изградњи мирољубивог и демократског друштва, као и процеса одрживог развоја и унапређења културне разноликости и б) веће синергије надлежности између свих заинтересованих јавних, институционалних и приватних актера.⁸ При усвајању Оквирне конвенције Савета Европе о вредности културног наслеђа за друштво државе чланице Савета Европе су имале у виду да је једно од основних начела на којима почива оснивање и деловање Савета Европе како да се постигне што веће јединство међу својим чланицама, са циљем да очувају и унапређују идеале и принципе засноване на поштовању људских права, демократији и владавини права, који чине њихово заједничко наслеђе, те да се људи и људске вредности нађу у средишту проширеног и трансверзалног концепта културног наслеђа.⁹ У том циљу наглашавајући вредности и потенцијале културног наслеђа, промишљено употребљеног, као једног од значајних ресурса одрживог развоја и квалитета живота у друштву које се непрекидно развија, Савет Европе и државе као његове чланице су у потпуности свесне права сваког

⁷ *Catalogue of documents and publications*, UNESCO, Paris, 2005. године.

⁸ *European perspectives an cultural policy*, Paris, UNESCO, 2001, pp. 65–71.

⁹ Владимир Ђерић, *Савет Европе*, Центар за антиратну акцију, Београд, 2002. године, стр. 33.

појединца да се, поштујући права и слободе других, бави културним наслеђем према сопственом избору, као једном од права да се слободно укључи у културни живот, које је утврђено Универзалном декларацијом о људским правима Уједињених нација (1948. године) и загарантовано Међународним пактом о економским, социјалним и културним правима (1966. године).

II) УЛОГА UNESCO-А У ЗАШТИТИ НЕМАТЕРИЈАЛНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

У свим наведеним међународним документима се констатује дубока међусобна зависност нематеријалног културног наслеђа и материјалног и природног наслеђа, при чему се увиђа да процеси глобализације и друштвених трансформација, поред тога што стварају услове за обнављање дијалога међу заједницама, такође, дају повода, као што то чини и појава нетолеранције, до озбиљних опасности губитка вредности, нестајања и уништења нематеријалног културног наслеђа, посебно услед недостатка средстава за очување таквог наслеђа. Постајући свесни универзалне воље и заједничке бриге за очување нематеријалног наслеђа човечанства у оквиру универзалне међународне организације је сазрела свест да заједнице, посебно аутохтоне заједнице, групе и у крајњем случају појединци, играју значајну улогу у производњи, очувању, одржавању и поновном стварању нематеријалног културног наслеђа, и на тај начин помажу обogaћењу културне разноликости и људске креативности. У том смислу је такође од значаја и далекосежни утицај активности UNESCO-а у успостављању нормативних инструмената у очување културног наслеђа, посебно у доношењу Конвенције о заштити светског културног и природног наслеђа далеке 1972. године. Како још увек не постоје обавезујући мултилатерални инструменти универзалног карактера за очување нематеријалног културног наслеђа у међународној заједници¹⁰, а с обзиром на потребу да се изгради већа свест, посебно код млађих генерација, о значају нематеријалног културног наслеђа и његовог очувања и при томе имајући у виду да би међународна заједница требало да допринесе, заједно са појединим државама очувању оваквог наслеђа, а у духу сарадње и узајамне помоћи, подсећајући се на UNESCO програме који се односе на нематеријално културно наслеђе, посебно на проглашење „Ремек-дела усменог и

¹⁰ Филип Турчиновић, *Конвенције UNESCO-а из области заштите културног и природног наслеђа*, Арс, Цетиње, 1986. године, стр. 67–81.

нематеријалног наслеђа човечанства“, као и на непроцењиву улогу нематеријалног културног наслеђа у смислу фактора зближавања људи и обезбеђивања размене и разумевања међу њима донета је Конвенција ОУН о очувању нематеријалног културног наслеђа коју је недавно прихватила и наша држава чиме је преузела обавезу да међународне стандарде инаугурисане у овом документу инкорпорише у домаћи правни и друштвени систем. У члану 2. сама Конвенција је одредила појам и садржину нематеријалног културног наслеђа у смислу објекта уређења и заштите овог међународног документа. Према овим решењима нематеријално културно наслеђе означава праксе, приказе, изразе, знања, вештине, као и инструменте, предмете, артефакте и културне просторе који су с њима повезани – које заједнице, групе и у појединим случајевима појединци препознају као део свог културног наслеђа. Овакво нематеријално културно наслеђе, које се преноси с генерације на генерацију, заједнице и групе изнова стварају, у зависности од њиховог окружења, њихове интеракције са природом и њихове историје, пружајући им осећај идентитета и континуитета. На овај начин се промовише поштовање према културној разноликости и људској креативности у целој међународној заједници.¹¹ За потребе ове Конвенције, једино се узимају у обзир она нематеријална културна наслеђа која су у складу са важећим међународним правним инструментима из области људских права, као и са потребом узајамног поштовања заједница, група и појединаца, али и одрживог развоја целе друштвене заједнице. Нематеријално културно наслеђе се нарочито може испољити у следећим областима: 1) усмена традиција и изрази, укључујући и језик као носиоца нематеријалног културног наслеђа, 2) извођачке уметности, 3) друштвени обичаји, ритуали и свечани догађаји, 4) знања и обичаји који се тичу природе и свемира и 5) вештине које су везане за традиционалне занате. У циљу очувања и обезбеђивања нематеријалног културног наслеђа како би га у очуваном и употребљивом стању могле да наследе и наредне генерације људског рода, Конвенција предлаже националним законодавствима, односно државним органима и другим друштвеним организацијама и чиниоцима да предузму одговарајуће активности, у првом реду на законодавном, организационом и финансијском плану. Њихов циљ је да обезбеде употребљивост нематеријалног културног наслеђа, укључујући његову идентификацију, документацију, истраживање, очување, заштиту, промоцију, вредновање и преношење

¹¹ *Change in continuity: concept and tools for a cultural approach to development*, UNESCO, Paris, 2000.

(ширење), посебно кроз формално и неформално образовање, као и ревитализацију различитих аспеката таквог наслеђа.

Заштита и обезбеђење нематеријалног културног наслеђа се уређују на два нивоа. То су: 1) на међународном нивоу – у оквиру органа универзалног карактера, дакле у оквиру Организације уједињених нација и њених специјализованих органа – UNESCO-а и 2) на националном нивоу – од стране сваке поједине државе (и њених надлежних државних органа) потписнице ове Конвенције као што је то Република Србија постала 2010. године.

III) МЕЂУНАРОДНА ЗАШТИТА НЕМАТЕРИЈАЛНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

На међународном нивоу основано је више органа који у заједничком раду учествују на очувању и заштити нематеријалног културног наслеђа у универзалним оквирима.¹² То су следећи органи:

- 1) Генерална скупштина држава уговорница (дакле потписница ове Конвенције),
- 2) Међувладин комитет за очување нематеријалног културног наслеђа и
- 3) Секретаријат.

Ови органи у циљу ефикасног спровођења послова и задатака у области очувања и заштите нематеријалног културног наслеђа успостављају ефикасан систем правила у оквиру међународне сарадње и помоћи. То је и логично јер се ради о културном наслеђу које је од значаја за цело човечанство, а не за поједино друштво, народ или поједину заједницу. Међународна сарадња обухвата: 1) размену информација и искустава, 2) заједничке иницијативе и 3) успостављање механизма помоћи појединим државама у њиховим настојањима да очувају нематеријално културно наслеђе¹³. Не доводећи у питање одредбе националних законодавстава и обичајних права и праксе, државе су обавезне да препознају да је очување нематеријалног културног наслеђа од општег интереса за човечанство. У том циљу се државе обавезују да сарађују на билатералном, подрегионалном, регионалном и међународном

¹² *Culture, trade and globalization*, Questions and answers, Paris, UNESCO, 2000.

¹³ Јован Божовић, *Нормативни документи UNESCO*, Сарајево, Завод за културу, 1991. године, стр. 119–127.

нивоу. Међународна помоћ може бити одобрена за остварење следећих циљева. То су:

- 1) очување наслеђа уписаног на Листу нематеријалног културног наслеђа коме је неопходна хитна заштита,
- 2) припрема одговарајућих спискова у смислу установљења наведених листа нематеријалног културног наслеђа,
- 3) подршка програмима, пројектима и активностима које се спроводе на националним, подрегионалним и регионалним нивоима, намењеним очувању нематеријалног културног наслеђа и
- 4) друге делатности за било који други циљ који Комитет сматра неопходним.

Та међународна помоћ у области очувања и заштите нематеријалног културног наслеђа може да се одвија у различитим облицима. Помоћ коју Међувладин комитет одобрава појединим државама (Странама потписницама) уређује се оперативним упутствима и одговарајућим споразумима. Та помоћ може да има следеће облике. То су¹⁴: 1) проучавање које се тиче различитих аспеката очувања нематеријалног културног наслеђа, 2) обезбеђивање експерата и практичара, 3) обука свог неопходног особља, 4) израда нормативних и других мера, 5) стварање и коришћење инфраструктуре, 6) набавка опреме и преношење вештина и 7) други облици финансијске и техничке помоћи, укључујући, у одговарајућим околностима, и одобравање и нискокаматне позајмице и донације. Међународна помоћ се пружа појединим државама под одговарајућим условима које установљава Међувладин комитет. Тако Комитет установљава процедуре за испитивање захтева за међународну помоћ и прецизира елементе захтева, као што су: предвиђене мере, потребне интервенције, и процена њихових трошкова. Но, у хитним случајевима, захтев за помоћ, Комитет разматра као приоритет у раду. Да би донео одлуку, Комитет предузима различита проучавања и консултације и прикупља одговарајуће податке које сматра неопходним и релевантним за своје одлучивање. Да би се материјална или друга врста помоћи у заштити и обезбеђењу нематеријалног културног наслеђа могла одобрити, потребно је да поједина (дакле заинтересована) држава поднесе Међувладином комитету захтев за међународну помоћ за очување нематеријалног културног наслеђа на њеној територији. Такав захтев може бити заједнички

¹⁴ S. Dromgoole, *The protection of the underwater culture heritage: national perspectives on light of the UNESCO convention*, Leiden, Boston, 2006.

поднет и од стране две или више заинтересованих држава. Поднети захтев мора да садржи релевантне информације и податке од значаја за мериторно одлучивање, као и потребну документацију. Када се одговарајућа међународна помоћ заинтересованој држави одобри закључује се споразум између те државе и Међувладиног комитета. Тим споразумом се уређују њихови међусобни односи, као и њихова права и обавезе. По општем правилу, стране потписнице и кориснице, у оквиру сопствених могућности, деле трошкове мера за очување, за које је међународна помоћ одобрена. И на крају обавеза је држава (Стране потписнице и корисница) да подносе Међувладином комитету извештаје о коришћењу одобрене помоћи у корист очувања нематеријалног културног наслеђа у одређеним периодима и нарочито по окончању одобреног посла.

IV) УЛОГА САВЕТА ЕВРОПЕ У ЗАШТИТИ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

На сличан начин као у међународној заједници, тако и на европском континенту у оквиру држава чланица Савета Европе се успостављају јединствени правни основи за свеобухватну и ефикасну заштиту и очување културног наслеђа¹⁵. У том циљу је и донета Оквирна конвенција Савета Европе о вредности културног наслеђа за друштво, која је иначе усвојена у Фару 27. октобра 2005. године¹⁶. На тај начин је створена јединствена основа да се употпуни постојећи систем регистрације, очувања, унапређења и заштите културног наслеђа успостављен са више различитих међународних докумената ове европске регионалне организације као што су: 1) Европска културна конвенција из 1954. године, 2) Конвенција о заштити архитектонског наслеђа Европе из 1985. године, 3) Европска конвенција о заштити археолошког наслеђа из 1992. године и 4) Европска конвенција о пределу из 2000. године.¹⁷ У том контексту је посебно истакнута потреба да се сваки појединац укључи у стални процес дефинисања и управљања културним наслеђем у коме долази до пуног изражаја остварење принципа политике културног наслеђа и иницијатива у образовању које сматрају да је сво културно наслеђе једнако, унапређујући тако дијалог међу културама и религијама. Тиме се стварају

¹⁵ Више: J. Holthoff, *Kulturraum Europa*, Baden-Baden, Nomos, 2006.

¹⁶ Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори број 1/2010.

¹⁷ Бранимир Стојковић, *Културна политика европске интеграције*, Институт за европске студије, Београд, 1995. године, стр. 45–49.

основе за успостављање „паневропског“ оквира за сарадњу у динамичном процесу стварне примене принципа обезбеђења и заштите културног наслеђа као тековине развоја људске цивилизације, а у чијој се основи налази Европска културна конвенција из 1954. године.

Оквирна конвенција Савета Европе о вредности културног наслеђа за друштво је донета како би се остварили постављени циљеви¹⁸ који су одређени као постигнути ниво сагласности држава чланица ове регионалне европске организације о следећим питањима као што су: 1) признавање да је право на културно наслеђе неодојиво од права на учешће у културном животу, као што је утврђено у Универзалној декларацији ОУН о људским правима (из 1948. године), 2) признавање појединачне и колективне одговорности према културном наслеђу као заједничкој баштини целокупног људског рода, 3) наглашавање да је крајњи циљ очување културног наслеђа и његова одржива намена за људски развој и квалитет живота и 4) предузимање неопходних корака за примену одредаба ове конвенције у погледу: а) улоге културног наслеђа у изградњи мирољубивог и демократског друштва, као и процеса одрживог развоја и унапређења културне разноликости и б) веће синергије надлежности између свих заинтересованих јавних, институционалних и приватних актера. Заједничко културно наслеђе Европе које спаја њену прошлост, садашњост и будућност се састоји из две врсте елемената. То су: 1) сви облици културног наслеђа у Европи који чине заједнички извор сећања, разумевања, идентитета, кохезије, стваралаштва и 2) идеали, принципи и вредности који су проистекли из искустава стечених кроз напредак и сукобе из прошлости, који негују развој мирољубивог и стабилног друштва, заснованог на поштовању људских права, демократије и владавине права. Овако дефинисано културно наслеђе, заправо, означава скуп ресурса наслеђених из прошлости, које људи идентификују, независно од власништва над њима, као одраз и израз непрекидно еволуирајућих вредности, уверења, знања и традиција. Оно обухвата све видове животне средине настале интеракцијом човека и простора током времена. У односу на тако одређено културно наслеђе које има посебан значај за друштво у целини, државе у оквиру Савета Европе су преузеле одређена права и обавезе. Тај корпус њихових права и обавеза се може свести на следеће: 1) сви људи, појединачно или колективно, имају право да уживају добробит културног наслеђа и доприносе његовом богаћењу, 2)

¹⁸ M.de Angelo, P.Vesperini, *Cultural Policies in Europe: A Comparative Approach*, Council of Europe, 1998. године, стр. 65–68.

сви, појединачно или колективно, имају обавезу да поштују културно наслеђе других на исти начин као и сопствено наслеђе, а самим тим и заједничко наслеђе Европе и 3) остваривање права на културно наслеђе може да подлеже само оним ограничењима која су нужна у демократском друштву ради заштите јавног интереса, права и слобода других¹⁹. У том смислу европске државе су се обавезале да у свом националном политичком, правном и друштвеном систему предузму следеће мере и радње као што су: 1) да признају јавни интерес везан за елементе културног наслеђа у складу са њиховим значајем за друштво, 2) да унапређују вредност културног наслеђа његовом идентификацијом, проучавањем, тумачењем, заштитом, очувањем и представљањем и 3) да обезбеде у специфичном контексту сваке поједине државе постојање законских одредаба које се односе на процедуре остваривања права на културно наслеђе.²⁰

На исти начин су државе, међу којима и Република Србија после ратификације ове европске конвенције, преузеле и следеће обавезе: 1) да негују привредну и друштвену климу која подстиче учешће у активностима везаним за културно наслеђе, 2) да унапређују заштиту културног наслеђа као централног фактора у међусобно повезаним циљевима одрживог развоја, културне разноликости и савременог стваралаштва који се међусобно надопуњују, 3) да препознају вредност културног наслеђа које се налази на територији под њиховом надлежношћу, без обзира на његово порекло и 4) да формулишу интегрисане стратегије ради олакшања примене одредаба ове конвенције.

V) ЗАШТИТА КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Европски стандарди који су прихваћени у оквиру Савета Европе постављају одређене обавезе пред поједине државе у погледу предузимања одговарајућих радњи и мера како би се успоставио јединствен, ефикасан, квалитетан и законит начин уређења и заштите културног наслеђа.²¹ Тако се од држава чланица ове регионалне организације захтева да преко

¹⁹ Antonio Semperini, *Мултикултурализам*, Clío, Београд, 1999. године, стр. 17–19.

²⁰ Council of Europe, *Handbook of cultural affairs in Europe*, Baden – Baden, Nomos, 2000. pp. 45–53.

²¹ Ана Јовашевић, „Савремене тенденције културне политике у Европи“, *Пословна економија*, Нови Сад, број 2/2010. године, стр. 593–601.

надлежних јавних власти и других надлежних државних органа: 1) подстичу размишљања о етици и методама представљања културног наслеђа, као и поштовање разноликости тумачења, 2) утврде поступке измирења који ће се правично бавити ситуацијама у којима различите заједнице придају противречне вредности истом културном наслеђу, 3) развијају свест о културном наслеђу као средству које олакшава мирољубиву коегзистенцију подстичући међусобно разумевање и, као резултат тога, решавање и спречавање сукоба и 4) интегришу ове приступе у све видове доживотног учења и обуке. На тај начин европске државе уједињене у европском културном простору преузимају обавезу да искористе све расположиве видове и облике испољавања културног наслеђа у циљу да: 1) обогате процесе просторног, културног, економског, политичког и друштвеног развоја, прибегавајући, када је потребно, проценама о утицају на културу и усвајајући стратегије за ублажавање штете, 2) промовишу интегрисани приступ политикама везаним за културну, биолошку, геолошку и предеону разноликост како би се постигла равнотежа између ових елемената, 3) појачају друштвену кохезију неговањем осећаја заједничке одговорности према местима у којима људи живе и 4) промовишу квалитет као циљ приликом вршења савремених интервенција на средину, не угрожавајући, при томе, њене постојеће културне вредности. Тиме се стварају основи за одржавање културног наслеђа на друштвено прихватљивом нивоу.²² У том циљу су поједине државе преузеле следеће обавезе: 1) да промовишу целовитост културног наслеђа тако што ће осигурати да одлуке о изменама буду утемељене на разумевању њима својствених културних вредности, 2) да дефинишу и промовишу принципе одрживог управљања и подстицати њено очување, 3) да осигурају да сви општи технички прописи узимају у обзир специфичне захтеве очувања културног наслеђа, 4) да се промовишу потребе материјала, техника и вештина проистеклих из традиције и истраживати њихов потенцијал за савремене примене и 5) да се промовише висококвалитетан рад кроз системе стручних квалификација и акредитација појединцима, предузећима и институцијама. Тим циљевима треба да буду подређене и привредне активности у држави.²³ Наиме, у намери да се у потпуности

²² Ана Јовашевић, „Улога спољне културне политике у савременим европским токовима“, *Годишњак Универзитета Educons*, Нови Сад, број 1/2010. године, стр. 219–231.

²³ Више: Милена Драгићевић Шешић, „Предузетништво у култури“, *Зборник Факултета драмских уметности*, Београд, број 4/2000. године.

искористи потенцијал културног наслеђа као фактора за одрживи привредни развој, државе су преузеле обавезу да ће: 1) подизати свест и користити економски потенцијал културног наслеђа, 2) узети у обзир специфичан карактер и интересе културног наслеђа приликом креирања економских политика и 3) осигурати да ове политике, без икаквих угрожавања, поштују целовитост културног наслеђа и његове наслеђене вредности. Прихватајући такав општедруштвени значај и улогу културног наслеђа за друштвену заједницу у целини и њену будућност, на темељима Оквирне конвенције Савета Европе²⁴ је заправо успостављена заједничка и подељена одговорност за културно наслеђе, његово одржавање, унапређење и ефикасан систем заштите. За одрживо и рационално управљање културним наслеђем од значаја за целу друштвену заједницу од посебног је значаја обавеза држава да успоставе систем и организацију јавне одговорности за културно наслеђе.²⁵ То значи да су државе преузеле обавезе да ће управљати културним наслеђем, тако што ће: 1) промовисати интегрисани и добро информисани приступ од стране јавних власти у свим областима и на свим нивоима, 2) развијати правне, финансијске и стручне оквири који су неопходни за усаглашено деловање надлежних јавних власти, стручњака, власника, инвеститора, предузећа, невладиних организација и цивилног друштва, 3) развијати иновативне начине за сарадњу јавних власти са другим актерима, 4) поштовати и охрабривати добровољне иницијативе које допуњују улогу јавних власти и 5) охрабривати невладине организације заинтересоване за заштиту културног наслеђа да делују у јавном интересу. Тиме се обезбеђују основе за доступност културног наслеђа и његово учешће у демократским друштвима као што је и наше друштво. Тако је и Република Србија прихватајући обавезе настале ратификацијом Оквирне европске конвенције преузела следеће обавезе да: 1) подстиче свакога да учествује у: а) процесу идентификације, проучавања, тумачења, заштите, очувања и представљања културног наслеђа и б) размишљању и јавној расправи о могућностима и изазовима које представља културно наслеђе; 2) узима у обзир вредност коју свака заједница повезана наслеђем придаје културном наслеђу које сматра делом свога идентитета; 3) препозна улогу добровољних организација, како као партнера у овим активностима, тако и као

²⁴ С. Мунди, *Културна политика – кратки водич*, Савет Европе, Балканкулт, Београд, 2001. године, стр. 18–23.

²⁵ У. Н. Meinhof, А. Trianafyllidon, *Транскултурална Европа – увод у културну политику у Европи која се мења*, Слио, Београд, 2008.

конструктивних критичара политика које се доносе на културно наслеђе и 4) предузме кораке да побољшају доступност наслеђа, нарочито младима и онима који су друштвено угрожени, у циљу подизања свести о његовој вредности, потреби да се оно одржава и очува, али и добробити која из њега може да произађе.²⁶ Од посебног је значаја за одрживо управљање културним наслеђем и његово унапређење на који начин је одређен однос културног наслеђа и знања.²⁷ У основи овог односа се налази обавеза сваке државе да: 1) олакша укључивање елемената културног наслеђа у наставне програме на свим нивоима образовања, не нужно као засебан наставни предмет, већ као плодан извор проучавања у оквиру других предмета, 2) учврсти везу између општег образовања о наслеђу и стручног оспособљавања, 3) подстиче интердисциплинарно истраживање културног наслеђа заједница повезаних наслеђем, окружења и њихове међусобне повезаности и 4) подстиче трајну професионалну обуку и размену знања и вештина, како у оквиру образовног система, тако и изван њега. На сличан начин се од појединих држава, па тако и од Републике Србије у наредном периоду, захтева успостављање разумног и одрживог односа између културног наслеђа и информатичког друштва. У том циљу се од државе и њених надлежних органа (као и организација од јавног значаја) очекује да се обавезу да ће развијати употребу дигиталних технологија ради побољшања приступа културном наслеђу и предности које из њих проистичу. У том циљу се предузимају одређене мере које треба да: 1) охрабре иницијативе које поспешују квалитет садржаја и настоје да осигурају разноликост језика и култура у информационом друштву, 2) подрже међународне компатибилне стандарде који се тичу изучавања, очувања, вредновања и безбедности културног наслеђа, а борећи се против илегалне трговине културним добрима, 3) настоје да уклоне препреке у приступу информацијама о културном наслеђу, нарочито у образовне сврхе, истовремено штитећи права интелектуалне својине и 4) препознају да стварање дигиталних садржаја везаних за наслеђе не треба да штети очувању постојећег наслеђа. На националном нивоу, свака држава потписница Конвенције УН о заштити нематеријалног културног наслеђа је преузела следеће обавезе: 1) да предузима неопходне мере да обезбеди очување нематеријалног културног наслеђа на својој територији и 2) да

²⁶ Драган Суботић, *Нови јавни менаџмент*, Институт за политичке студије, Београд, 2010. године, стр. 171–174.

²⁷ Више: Милена Драгићевић Шешић, Бранимир Стојковић, *Култура – менаџмент – анимација – маркетинг*, Слио, Београд, 2000. године.

међу овим мерама за очување нематеријалног културног наслеђа идентификује и дефинише различите елементе нематеријалног културног наслеђа присутне на сопственој територији, уз учешће заједница, група и одговарајућих невладиних организација.²⁸ Да би осигурала идентификацију нематеријалног културног наслеђа свака држава потписница (па тако и Република Србија) обавезна је да у што краћем року саставља, у складу са ситуацијом у којој се налази, један или више пописа нематеријалног културног наслеђа присутног на њеној територији. Ови пописи се морају редовно ажурирати и допуњавати. Такође, свака је држава обавезна да при периодичном подношењу извештаја надлежним међународним институцијама (у првом реду Међувладиним комитету) даје и одговарајуће информације о овим пописима. У циљу очувања, развоја и вредновања нематеријалног културног наслеђа присутног на њеној територији, свака држава, па тако и Србија је преузела обавезу да у складу са сопственим могућностима и у разумном року (било од стране Владе, ресорног Министарства културе и других надлежних органа) предузме и следеће мере:

- 1) да усвоји општу политику са циљем да вреднује функцију нематеријалног културног наслеђа у друштву, као и да интегрише очување тог наслеђа у програме планирања,
- 2) да именује или оснује једно или више компетентних тела за очување нематеријалног културног наслеђа на њеној територији,
- 3) да охрабри научна, техничка и уметничка изучавања, као и истраживачке методологије са освртом на делотворно очување нематеријалног културног наслеђа, а нарочито угроженог нематеријалног културног наслеђа и
- 4) да усвоји одговарајуће правне, техничке, административне и финансијске мере.

Међу овим мерама нарочито се сматрају:

- а) помагање у стварању или јачању институција за обуку у управљању нематеријалним културним наслеђем, као и преношењу овог наслеђа путем форума и места одређених за његово представљање и исказивање,
- б) гарантовање приступа нематеријалном културном наслеђу, уз поштовање обичајних пракси које уређују приступ посебним аспектима тог наслеђа и

²⁸ Иван Глиха, *Правни положај нематеријалних културних добара*, Liber amicorum in honorem, Јадранка Црних, Загреб, 2009. године, стр. 757–777.

в) оснивање институција са документацијама о нематеријалном културном наслеђу, као и олакшање њихове доступности.

У погледу образовања, подизања свести и изградње капацитета у наредном периоду Република Србија је у обавези да свим расположивим средствима, начинима и поступцима обезбеди:²⁹

1) препознавање, поштовање и вредновање нематеријалног културног наслеђа у друштву, а нарочито кроз следеће форме рада:

а) образовни, информативни и други програми за подизање свести, намењене јавности, а нарочито младим људима,

б) образовни и програми обуке у оквиру заједница и група о којима је реч,

в) активности за изградњу капацитета у области очувања нематеријалног културног наслеђа, а нарочито управљања и научних истраживања и

г) неформалне начине преношења знања,

2) обавештавање јавности о опасностима које прете нематеријалном културном наслеђу, као и о активностима које се воде за примену недавно усвојене и ратификоване Конвенције и

3) промоцију образовања о очувању природних локација и места од значаја, чије је постојање неопходно за изражавање нематеријалног културног наслеђа.

У очувању, заштити и унапређењу стања нематеријалног културног наслеђа од посебне важности и значаја је и улога заједница, група (посебно невладиних, стручних, истраживачких, добротворних, хуманитарних и сл.), али и појединаца. Зато је обавеза сваке државе да у оквиру својих активности за очување нематеријалног културног наслеђа, обезбеди најшире могуће учешће заједница, група и, у крајњем случају, појединаца који стварају, одржавају и преносе такво наслеђе, и активно их укључи у управљање њиме.

Остаје да у наредном периоду (надамо се што пре) надлежни органи у Републици Србији имплементирају одредбе ове универзалне конвенције у своје национално законодавство чиме би ови међународни стандарди постали део интегралног правног и друштвеног система наше државе.

²⁹ Игор Јанев, *Односи Југославије са UNESCO-ом*, Београд, Институт за политичке студије, 2010. године, стр. 97–101.

VI) ЗАКЉУЧАК

Доношењем Закона о култури у Републици Србији 2009. године су створени правни и институционални оквири за успостављање и ефикасну заштиту и уређење деловања културе, културних делатности и институција културе. При томе су јасно дефинисани послови и делатности који спадају у надлежност Републике (и њених државних органа и других друштвених институција), односно у надлежност аутономне покрајине, јединица локалне самоуправе и националних савета мањина. Но, основу за јединствено деловање свих културних институција у Србији чини Стратегија развоја културе коју Народна скупштина доноси на период од десет година. Ратификацијом два значајна међународна документа: Конвенције ОУН о очувању нематеријалног културног наслеђа и Оквирне конвенције Савета Европе о вредности културног наслеђа за друштво у току 2010. године стварају се услови да се и у Републици Србији међународни и европски стандарди инаугурисани одредбама ових конвенција имплементирају и у домаћем законодавству. На тај начин би се испунио још један од услова у правцу интеграције нашег правног, привредног, политичког и културног система европским интеграцијама којима тежимо. На овај начин би се омогућило да се брже, лакше и једноставније успостави међународна и регионална сарадња државних органа у области културе и заштите њених вредности (културног наслеђа) наше и других држава, било непосредно, било преко UNESCO-а или Савета Европе (непосредно или преко њихових специјализованих органа и организација). Деловање посебних органа, комитета и фондова при међународним (универзалним и регионалним) организацијама које су специјализоване за област културе и културне сарадње се у овом погледу показује као незаобилазан фактор у стварању и одржавању, односно унапређењу заједничког културног простора и интеркултурног дијалога.

VII) ИЗВОРИ

- Angelo, M., Vesperini, P., *Cultural Policies in Europe: A Comparative Approach*, Council of Europe, 1998.
- Божовић, Ј., *Нормативни документи UNESCO*, Сарајево, Завод за културу, 1991.
- *Catalogue of documents and publications*, UNESCO, Paris, 2005.
- Cattaneo, M., Trifoni, J., *Velika knjiga UNESCO svjetske baštine*, Varaždin, Stanek, 2006.

- Change in continuity: concept and tools for a cultural approach to development, Pres UNESCO, Paris, 2000.
- Council of Europe, Handbook of cultural affairs in Europe, Baden . Baden, Nomos 2000.
- Culture, trade and globalization, Questions and answers, Paris, UNESCO, 2000.
- Драгићевић Шеших, М., *Јавна и културна политика, социо-културолошки аспекти*, Магна агенда, Београд, 2002.
- Драгићевић Шеших, М., Стојковић, Б., *Култура – менаџмент – анимација – маркетинг*, Слио, Београд, 2000.
- Dromgoole, S., The protection of the underwater culture heritage: national perspectives on light of the UNESCO convention, Leiden, Boston, 2006.
- Ђерић, В., *Савет Европе*, Центар за антиратну акцију, Београд, 2002.
- Ђукић Дојчиновић, Б., *Транзиционе културне политике – конфузије и дилеме*, Задужбина Андрејевић, Београд, 2003.
- European perspectives and cultural policy, Paris, UNESCO, 2001.
- Глиха, И., *Правни положај нематеријалних културних добара*, Liber amicorum in honorem Јадранка Црнић, Загреб, 2009.
- Holthoff, J., Kulturraum Europa, Baden-Baden, Nomos, 2006.
- Јанев, И., *Статутарно уређење међународних организација*, Београд, Институт за политичке студије, 2009.
- Јанев, И., *Односи Југославије са UNESCO-ом*, Београд, Институт за политичке студије, 2010.
- Lenart, V., Education and human rights, Special issue, Hamburg, 2002.
- Mayer, F., Arizpe, L., World culture report: 1998. culture, Creativity and markets, Paris, UNESCO, 1998.
- Meinhof, U.H., Trianafullydon, A., *Транскултурална Европа – увод у културну политику у Европи која се мења*, Слио, Београд, 2008.
- Мунди, С., *Културна политика – кратки водич*, Савет Европе, Балканкулт, Београд, 2001.
- Новић, С., *UNESCO конвенције из области културе*, Бања Лука, Бесједа, 2010.
- Pol, H. van der, Riviere, F., The 2009. UNESCO framework for cultural statistics, Paris, UNESCO, 2009.
- Прњат, Б., *Културна политика и културни развој*, Савремена администрација, Београд, 1986.
- Семперини, А., *Мултикултурализам*, Слио, Београд, 1999.
- Стојковић, Б., *Културна политика европске интеграције*, Институт за европске студије, Београд, 1995.

- Суботић, Д., *Нови јавни менаџмент*, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Турчиновић, Ф., *Конвенције UNESCO-а из области заштите културног и природног наслеђа*, Арс, Цетиње, 1986.
- UNESCO Yearbook on peace and conflict studies, Greenwood Press, Paris, 1986.
- UNESCO: Social and human sciences documentation centre, Paris, UNESCO, 2001.